

О. М. ХОЛОДЬОН

Інститут української мови Національної академії наук України
м. Київ, Україна
Електронна пошта: kholodonolena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7546-6479>

ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЄСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ Й СЕМАНТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ

У статті порушено проблему представлення дієслівної лексики й семантики в українських діалектних лінгвогеографічних працях. Установлено, що українську діалектну дієслівну лексику й семантику картографовано поряд з іншою діалектною лексикою на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях у низці лінгвогеографічних джерел. Виявлено, що проаналізовані лінгвогеографічні праці умовно можна поділити на праці, які подають інформацію про *лексичну реалізацію дієслів*, і праці, які подають інформацію про *різноміснну реалізацію дієслів*. У працях першої групи картографовано дієслівні значення, напр., укр. діал. 'виють (про вовків)', 'м'явкють (про котів)', 'зустріти', укр. сх.-слц. 'дієслова на позначення готувати розчину (на хліб і т. ін.)', 'сіяти (коноплі, льон)', 'чесати волокно на щітці' та закарп. дієслівну фразеологію — 'людина (хвора, п'яна чи у звичайному, нормальному стані) спить так міцно, що її ніяк не можна зразу розбудити'. У працях другої групи поряд з лексичними картами автори подають семантичні, напр., середн. наддніпр. -степ. *ла'тати [т']*, сх.поліс. *кресати*. Виділено лінгвогеографічну працю, в якій застосовано біхронне лексичне картографування дієслів східнополіського говору. Встановлено, що в атласі, який присвячений спеціальному вивченню особливих зв'язків карпатоукраїнських говорів з говорами південнослов'янських мов, дієслівна лексика представлена на лексичних, семантичних картах та картах поширення дієслів, які містять інформацію про наявність цього дієслова в населеному пункті. Виявлено лінгвогеографічне джерело, в якому репрезентовано традиційну духовну культуру слов'ян та подано назви дій, пов'язані з міжособистісними контактами, різними почуттями й емоціями, подружніми стосунками та ін. Ці назви представлені на лексичних, семантичних, мотиваційних та номінативних дієслівних картах. Розглядаючи явище семантичного варіювання дієслова, П.Ю. Гриценко картографував семантичну структуру діалектного дієслова на наддіалектному рівні та на основі вирізнення окремих сем із цілісного значення синтагми *тере'бити + Object* виділив семантичні субкомплекси. Окреслено перспективи подальшого вивчення діалектної дієслівної лексики та семантики в українських говорах.

Ключові слова: українські говори, лінгвогеографічний аспект, дієслівна лексика, дієслівна семантика, карта, варіювання.

Проблема лінгвогеографічного опрацювання діалектної лексики й семантики є актуальною в сучасній українській діалектології, зокрема науков-

Shcherbyna T. V. (2013). Predstavlennia leksyky v rehionalnykh atlasakh: dopovid. *Materialy Plenumu Naukovoï rady «Ukrainska dialektna leksykohrafiia na tli leksykologichnykh ta linhvoheohrafichnykh studii» (Kyiv, 29 lystopada 2013 r., Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy)*. URL: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/councils/ukrajinska-mova/Pages/ukrainska-dialektna-leksykografiia-na-tli-leksykografichnyh-studij.aspx> (last accessed: 4.04.2020). [In Ukrainian].

SOURCES

- AUM Atlas ukrainskoi movy (1984–2001) (in 3 vols). I. H. Matviias (Resp. Ed.) ta in. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- DLAZ Dzendzelivskiy Yo. O. (1958–1993). Linhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSS (in 3 p). Uzhhorod: Vydavnytstvo Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. [In Ukrainian].
- Hanudel Hanudel Z. (1984–2001). Linhvistychnyi atlas ukrainskykh hovoriv Skhidnoi Slovachchyny (in 3 vols). Bratislava; Preshov: Slovenske pedahohichne vydavnytstvo. [In Ukrainian].
- KDA Bernshtejn S. B., Illich-Svitych V. M., Klepikova G. P., Popova T. V., Usacheva V. V. (1967). Karpatskij dialektologicheskij atlas (in 2 p.). Moscow: Institut slavyanovedeniya Akademii nauk SSSR. [In Russian].
- Klepikova Klepikova G. P. (2006). Materialy k «Karpatskomu dialektologicheskomu atlasu». 2. Iz glagol'noj leksiki. *Issledovaniya po slavyanskoj dialektologii. 12: Areal'nye aspekty izucheniya slavyanskoj leksiki*. Moscow: Institut slavyanovedeniya RAN, 147–191. [In Russian].
- LANP Nazarova T. V. (1985). Linhvistychnyi atlas Nyzhnoi Prypiati. I. H. Matviias (Resp. Ed.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- LAPP Nykonchuk M. V. (1994). Leksychnyi atlas Pravoberezhnoho Polissia. Kyiv: Nezalezhnyi instytut ekolohii Polissia. [In Ukrainian].
- Marieiev Marieiev D. A. (2019). Atlas skhidnopolyskykh hovirok. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. (Manuscript). [In Ukrainian].
- OLA 10 Obshch斯拉vianskij lingvisticheskij atlas. (2015). Seriya leksiko-slovoobrazovatel'naya. Iss. 10. Narodnye obychai. T. I. Vendina (Resp. Ed.). Moscow; Saint Petersburg: Nestor-Istorija. [in Russian].
- Shcherbyna Shcherbyna T. (2009). Atlas leksyky na poznachennia odiahu, vzuttia, holovnykh uboriv i prykras u hovirkakh serednonaddnipriansko-stepovoho porubizhzhia. *Arealohiia serednonaddnipriansko-stepovoho porubizhzhia: monograph*. Cherkasy: Vydavets Androshchuk P. S., 99–298. [In Ukrainian].

O. M. KHOLODON

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: kholodonolena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7546-6479>

STUDY OF VERBS AND THEIR MEANINGS IN UKRAINIAN DIALECTS: A LINGUOGEOGRAPHICAL APPROACH

Ukrainian dialectal verb lexicon and semantics are mapped near other dialectal vocabulary at phonetic, morphological, lexical and syntactic levels in a number of linguogeographical sources. The problem of presentation of verb lexicon and semantics is

demonstrated on the example of several linguogeographical works that can be divided into two groups. Works of the first group provide information about lexical verb variation. In these works the verb semes are mapped, e.g. Ukrainian dial. 'howl (about wolves)', 'meow (about cats)', 'to meet', Ukrainian-Slovakian 'verbs that indicate cooking of leaven (for bread, etc.)', 'to sow (hemp, flax)', 'to comb the fiber on the brush' and Transcarpathian verb phraseology — the seme 'a person (sick, drunk or in a normal state) sleeps so hard that nobody can wake him (e.g. *спит, йак на глухан'у*; *спит, йак на глушу*; *спит'глупно*). The second group consists of works that provide information about lexical and different types realizations of verbs. Near other maps about lexical implementation of verb semes the authors give semantic maps, e.g., maps Middle Dnieper and Steppe *ла'тати* [*т'*], Eastern Polissian *кресати* (that has meanings 'to make fire with a flint', 'to make fire with a silicon lighter', 'to beat stone against stone', 'to cut down a branch', 'to fell the wood', 'to hew', 'to cut', 'to go quickly', 'to dance intensively', 'to sap with passion', 'to forge a sap', 'to swear'). It is established that in the atlas, dedicated to the special study of links between Carpatho-Ukrainian and Southern Slavic languages, verb lexicon is presented on lexical, semantic maps and verb spreading maps that contain the information about verb presence in the settlement. A linguogeographical source that represents Slavs' traditional spiritual culture and presents names of actions related to interpersonal contacts, different feelings and emotions, marital relations, etc. is revealed. These names are presented on lexical, semantic, motivational and nominative verb maps. Analyzing the phenomenon of verb semantic variation, P.Yu. Gritsenko mapped the semantic structure of the dialectal verb at the supra-dialectal level and on the basis of distinguishing separate semes from the integral meaning of syntagma *тепе'буми* + *Object* he identified semantic subcomplexes. The study outlines vistas of further research into Ukrainian dialectal verbs and their semantics.

Keywords: Ukrainian dialects, linguogeographical approach, verb lexicon, verb semantics, map, variation.

Дата надходження до редакції — 22.10.2020

Дата затвердження редакцією — 11.11.2020